

Maul, John (2007): Fra kvalifikationer til kompetencer. I tidsskriftet SPECIALPÆDAGOGIK nr. 5, november 2007, side 64-70.

Denne publikation stammer fra www.livsverden.dk - hjemstedet for:

Forum for eksistentiel fænomenologi

Et tværdisciplinært netværk af praktikere og forskere, som anvender eksistentiel-fænomenologiske grundlagstanker og perspektiver i deres arbejde.

Husk at angive korrekt kildehenvisning ved referering til denne artikel. Den korrekte reference fremgår øverst på denne side.

Læs mere om Forum for eksistentiel fænomenologi
og download flere artikler på
www.livsverden.dk

English version:

This publication is downloaded from www.livsverden.dk – the home page of

The Society for existential phenomenology

A Danish cross disciplinary society of practitioners and researchers who make use of existential phenomenological theory and perspectives in their work.

For more information and downloadable articles visit
www.livsverden.dk

John Maul, lic. spec. pæd., Aalborg

Fra kvalifikationer til kompetencer

I tidsskriftet SPECIALPÆDAGOGIK NR. 5, Nov. 2007 s. 64 – 70

En ramsaltet kommentar til institutions-, uddannelses- og kommunalreform, hvor vi i skiftet fra kvalifikationer til kompetencer ikke nøjes med at involvere os med vores arbejdskraft, krop, viden og kunnen, men hvor det nu også gælder sjælen og personligheden.

I det 20. århundredes industrisamfund var en medarbejder noget i kraft af sine kvalifikationer inden for et bestemt fag, og man solgte sin arbejdskraft med faglig stolthed og kropslig tilstedeværelse i det foreskrevne antal timer som overenskomsten bød, men derudover var man sin egen herre og havde efter udmarvende arbejdskampe fået ret til frihed i otte timer og til at hvile i otte timer. I samme århundredes slutning forandredes lærergerningen fra et kald til en gennembureaukratiseret gerning med dobbeltbogføring af arbejdsindsatsen i timer og minutter med et vekslende antal decimaler afhængig af den bureaukratiske pernittengrynethed¹.

I dag er arbejdstiden blevet fleksibel, og vi kan være på hele døgnet i kraft af e-post og sms. Kvalifikationer er skiftet ud med kompetencer, vi er involveret i virksomhedens ideologi med både krop og sjæl og underlagt et livslangt læringsforhold. Men kravet om fleksibilitet og livslang læring gemmer på en tvang til udvikling, og det ægger til en ny forståelse af at kunne være udviklingshæmmet, nu også en risiko for de højtuddannede². Skiftet fra kvalifikationer til kompetencer er ifølge idéhistorikeren, Dorthe Jørgensen³, også et skifte fra indhold og dannelse til dens nytte som middel til profit og kontrol. Og når viden bliver gjort til et middel så risikerer vi at den åndelige frihed går tabt. Ordet kompetence har

¹ **Per Nittengryn** er en sagnomspunden og økonomisk foretagsom nordmand som solgte nitten gryn pr. snes da englænderne afskar Norge fra Danmark under Napoleonskrigene.

² Ole Thyssen: **Fleksibilitet og livslang læring**, kronik i Politiken tirsdag den 4. januar 2000.

³ Dorthe Jørgensen: **Tænkning eller kompetenceudvikling** i Danmarks Pædagogiske Tidsskrift, side 44 – 51, nr. 1, 2007.

vi fra latin: *competere* som betyder *at svare til* eller *passer sammen*, i sig selv temmelig intetsigende, og derfor så fleksibelt og anvendeligt til alt. Men man aner et betydningskred når man taler om en kompetent person.

Det er forbavsende i denne proces at opleve hvordan det 17. århundredes liberalisme i form af en genopstanden ny- eller neoliberalisme fejrer triumfer politisk, økonomisk og bureaukratisk i vore dage, samtidig med at sundhedssektoren detailstyres og kontrolleres som ingensinde før; og undervisningssektoren afliberaliseres, afdemokratiseres og underlægges en kontrol som man skal til andre fjernt beslægtede ideologier for at finde magen til. På universiteterne vånder man sig for tiden over at der ansættes ledere som aldrig før: topledere, mellemledere, assisterende ledere osv. Men jo flere ledere man ansætter jo større problemer får de med at koordinere sig selv, hvilket paradoksalt nok ofte fører til ansættelse af flere ledere, som så deltager i flere koordineringsmøder hvor man udnævner videntcenterledere, kursusledere, planlægningsledere og udviklingsledere i en selvforstærkende vækstspiral. Og det gælder ikke kun universiteterne, men det trænger dybt ned i hele uddannelses- og skolesystemet, hvor man nu med *manage*⁴mentkulturens verbale udgydelser finder på at kalde de studerende for uddannelsesforsyningen akkurat som strømforsyningen på El-værket.

Sætter vi disse overordnede betragtninger i relation til det som skal være dette korte indlægs anliggende, så var 1970'erne - i specialpædagogisk sammenhæng - et ganske særligt årti. Alting syntes at kunne lade sig gøre dengang for de initiativrige, og det meste voksede nedefra og op. Juristen Bank-Mikkelsen befriede ved list de åndssvage fra medicinernes jerngreb, sådan at de endelig kunne blive set på som de mennesker de også var, i stedet for medicinernes anskuelse af dem gennem diagnoser. Samtidig voksede integrationsbestrebelse af specialundervisningseleverne frem mod den første udlægning fra staten til amterne i 1980.

Nu står vi ved den anden udlægning, og denne gang fra amterne til de nye og større kommuner. Jeg husker tydeligt hvordan ældre medarbejdere malede fanden på væggen i sin tid ved skiftet fra stat til amt, men så galt gik det ikke, måske fordi vi, de unge dengang, tog opgaven på os uden at kny, ligesom de unge gør det i dag. Eller også var det fordi amterne i virkeligheden formåede at fylde statens rolle ud og tænke mere overordnet end kommuner normalt har været i stand til.

Man kan om den seneste kommunalreform sige at den overhovedet ikke er tænkt med specialpædagogik for øje. Med andre ord er specialpædagogikkens skæbne i kommunalreformen et fuldstændig uafklaret anliggende som ikke har været til debat. Derfor har vi

⁴ Kommer af *manege*, og det står enhver frit at tænke sit herom.

endnu til gode at se hvordan spillet mellem region og kommune vil folde sig ud. Foreløbig har regionerne fået mulighed for at fortsætte aktiviteter hvad angår mennesker med vidtgående handicap, men det er uden støtte fra en uddannelses- eller kulturforvaltning, sikkert med meget mere skrøbelige økonomiske midler, og samtidig med de største kommuner på spring for at overtage økonomisk lukrative områder som de enten kan spare penge eller tjene penge på. Det var lige præcist her amterne viste sig at kunne løfte opgaven fra staten i forbindelse med den første udlægning. De skulle ikke først og fremmest tjene penge men udføre en vigtig samfundsmæssig opgave og være et forbillede for kommunerne. Når kritikken så hurtigt forstummede i sin tid, kan det bl.a. skyldes at de levede bedre op til fordringen end kritikerne den gang frygtede. Og da vores egentlige uddannelse som fagfolk ikke alene sker på uddannelsesinstitutionerne, men i høj grad også i vores senere professionelle praksis som ansatte i et system, så bliver det spændende at se hvilke faglige miljøer der nu opstår i de nye større kommuner, og om de vil kunne leve op til det tidligere amtslige niveau.

Siden 1960'erne har man på Danmarks Lærerhøjskole videreuddannet lærere og pædagoger til speciallærere med faglige og koordinerende funktioner inden for den vidtgående specialpædagogik. Først som tale-høre-pædagoger og siden som eksaminerede speciallærere. Det lykkedes aldrig at få etableret en kandidatgrad på Danmarks Lærerhøjskole i specialpædagogik p.g.a. af vedvarende modstand fra cand. pæd. psyk'erne. De brugte det specialpædagogiske kort i et forsøg på at styrke sig i konkurrencen med de universitetsuddannede cand. psyk'er, som ikke i samme grad havde den pædagogiske- eller specialpædagogiske dimension med i deres uddannelse.

Omkring 2000 nedlægges Danmarks Lærerhøjskole på baggrund af en forudgående evaluering som kritiserer den videnskabelige dimension og kandidatuddannelserne, samtidig med at den roser efter- og videreuddannelsesdelen med speciallæreruddannelsen. Det første fører til at man opretter Danmarks Pædagogiske Universitet for at styrke forskningen, det andet fører til at efter- og videreuddannelsen udlægges til seminarierne i form af de nyoprettede Centre for Videregående Uddannelse. Og i den proces forsvinder både cand. pæd. psyk. studiet og Speciallæreruddannelsen.

Men det der kunne være godt for seminarierne og grunduddannelsen: at overtage efter- og videreuddannelsen, er ikke nødvendigvis godt for efter- og videreuddannelsen: at blive forankret i grunduddannelsen. Jeg husker at have diskuteret konsekvenserne med kolleger fra andre efter- og videreuddannelsesafdelinger, og blive irettesat for at overdrive de negative konsekvenser. Men det gik meget værre end jeg havde kunnet forudse. Mine værste forestillinger slog slet ikke til, og jeg har ikke hørt eller set noget til mine tidligere kolleger i flere år nu, de kunne ligeså godt sidde i München eller Stockholm, så langt er der i geofaglig forstand blevet til Århus, Skive, Esbjerg, Odense og

København efter CVU'ernes fremkomst. Seminariseringen har således betydet at det interregionale samarbejde, som blomstrede i slutningen af forrige århundrede på de specialpædagogiske efter- og videreuddannelser med udveksling af undervisere på landsplan, stort set er ophørt. Det finder ikke sted fordi CVU'erne lukker sig om sig selv og bliver fagligt provinsielle til skade for den faglige vækst og udvikling inden for specialpædagogik. Det har man naturligvis råd for på de moderne CVU'er i form af udviklings- og videntcenterledere, som så i stedet sidder foran deres computerskærme og søger efter det fortabte. Men dér dukker det ikke op, og det er fordi det også byggede på personlige relationer og faglige demonstrationer af at nogen havde noget på hjerte når man var på i undervisningen rundt omkring i landet. Og det gør ikke situationen bedre at alt for mange CVU'er har været præget af institutionelle sammenstød mellem forskellige kulturer, og tydeligst eller værst når forskellige pædagog- og lærerkulturer har været indblandet; samtidig med at det har udspillet sig i en periode med nedgang i antal studerende på seminarierne, efterfølgende afskedigelser af overflødige medarbejdere, lav status for pædagog- og lærergerning og evindelige lapperier af lærer- og pædagoguddannelserne.

Samtidig med institutionsreformen ændrede man også den specialpædagogiske videreuddannelse fra et kursus til en uddannelse i form af en PD i specialpædagogik. Og det har den fordel at den færdige og certificerede PD'er efterfølgende kan forhandle personlig løn. Den modulopbyggede PD har sine uomtvistelige fordele i form af muligheden for at stykke sin uddannelse sammen på en fleksibel måde i selvvalgt rækkefølge over et flerårigt forløb; ligesom man i modsætning til tidligere relativt let kan vende tilbage og supplere med nye faglige funktionsmoduler når arbejdsopgaverne ændrer karakter - eller man skifter job.

Men prisen er at optagelseskriterierne er blevet sænket i forhold til tidligere, sådan at der optræder flere relativt forudsætningsløse studerende end førhen med konsekvenser for det faglige niveau til følge, både i undervisningen og til eksamen. Det er mit indtryk at der i en fase på CVU'erne, hvor censorerne i overvejende grad var pædagogiske generalister, var en tendens til at karaktererne til eksamen var for høje i forhold til det tidligere faglige niveau på Speciallæreruddannelsen, også fordi censorerne ikke i samme omfang var bekendt kravene på de kommende ansættelsessteder, og i øvrigt ikke interesserede sig så meget for det mere specifikke faglige indhold i tale-, sprog- og læsevanskeligheder med mere.

Dertil kommer, som noget meget markant og mærkbart, at den nuværende PD har et omfang af et årsværk på fuldtid eller to år på deltid, mens det tidligere kursus havde et omfang af halvandet årsværk eller tre år på deltid. Som underviser har det været forunderligt blot at skulle præstere en maggitering af den viden man var nødt til at udfolde tidligere. Og hvad nu hvis konsekvensen bliver at ens viden efterhånden reduceres til et ekstrakt af hvad man tidligere vidste?

Det reducerede tidsperspektiv har for de studerende haft tydelige konsekvenser for manges muligheder for også at gennemgå en mere overordnet faglig dannelsesproces under forløbet. For nogle studerende som får finansieret deres uddannelse inden for et år, kan det være endog meget vanskeligt at leve sig ind i fagkulturen, når det ene modul flimrer forbi efter det andet, samtidig med at de erfaringsmæssige forudsætninger også er skrøbelige, og man ikke har noget med sig at hæfte videreuddannelsens fagtermer på.

Det har netop været en styrke ved den specialpædagogiske efteruddannelse at deltagerne, sammenlignet med audiologopædiske kandidater fra KUA⁵, har haft undervisningserfaring inden for specialpædagogik. Den er man ved at sætte over styr, samtidig med at uddannelsen er væsentligt forkortet i forhold til tidligere. Og det hjælper ikke at vi har fået en masteruddannelse i specialpædagogik på DPU, og det er fordi den først og fremmest er generelt videnskabelig med overordnet faglig og administrativ koordinering for øje, og ikke kan matche hverken den tidligere Speciallæreruddannelse eller nuværende PD i specialpædagogik hvad faglig specialisering angår.

I den forbindelse er det interessant at vi over et tidsperspektiv fra slutningen af det 20. århundrede har bevæget os fra at deltagerne har ageret relativt passivt og modtagende som kursister til at blive aktive studerende med ansvar for egen læring, og nu til at nogle tydeligvis begynder at optræde som kunder på uddannelsesmarkedet. Mens kunden på det merkantile marked altid har ret, kan kunden på uddannelsesmarkedet ikke uden videre få ret fordi modstand og læring er hinandens forudsætninger, og begge dele nødvendige hvis læring for alvor skal lykkes. Og det paradoksale i undervisningsverdenen er at jo tommere indkøbskurv man kommer med, jo større er risikoen for at gå tomhændet bort, og det uanset om man også selv har betalt fuld pris for studiet. Kommer man derimod med en kurvfuld af relevante forudsætninger og erfaringer, ja så kan man drage forgyldt bort med bugnende fuld kurv. Sådan er uddannelse så forunderlig.

Inden for en kort og turbulent årrække på mindre end 10 år har efter- og videreuddannelsen skiftet institutionel kasket fra DLH til DPU til CVU og nu fra første januar 2008 til PH svarende til ProfessionsHøjskolen. Efter- og videreuddannelsen på Lærerhøjskolen

⁵ Københavns Universitet Amager

blev nedlagt fordi den klarede sig godt i evalueringen, deraf kan man se hvad der kommer ud af evalueringer, især når resultatet er forudbestemt. Da Bertel Haarder vendte tilbage som undervisningsminister var noget at det første han tog initiativ til: at bede om forslag til et nyt navn for CVU'erne. Men det var ikke bare navnet der skulle udskiftes, CVU'erne skulle afskaffes i deres nuværende kaotiske form og udbredelse og indgå i 7-8 professionshøjskoler. Højskolen blev nedlagt og bliver erstattet af en ny højskole. Sådan er udviklingen så forunderlig.

Fra folketingets talerstol proklamerede Bertel Haarder, i forbindelse med lovforslaget om de nye professionshøjskoler, at meningen er at styrke de merkantile- og tekniske uddannelser samt indsætte repræsentanter fra det private erhvervsliv i bestyrelserne. Hvordan det så skulle styrke de skrantende lærer- og pædagoguddannelser, ja det står endnu hen i det uvisse, men i vores moderne rationelle samfund tror man jo på en og samme tid både på synergieffekt og hokuspokus⁶. CVU'erne bliver nedlagt fordi de ikke stod distancen. Jeg ved godt at det med spin og newspeak kan udtrykkes anderledes smart. Og jeg ved godt at nogle CVU'er fungerede meget bedre end andre. Men summa summarum: *de duede ikke*, derfor skal vi have noget større som næppe kan bliver ringere, men sikkert heller ikke meget bedre, og så har vi da i det mindste gjort noget og vist handlekraft om ikke andet.

Og det sidste er vigtigt fordi vi i tiltagende grad lever i et gennemkontrolleret og topstyret samfund, og det hjælper ikke uddannelsesinstitutionerne at otte tidligere offentlige ledere, i marts 2007 i en kronik i Politiken, bekendte at de ikke vidste hvad de gjorde: [*... ”mange af de ting, der er blevet indført de sidste 10-15 år for at fremme produktivitet og kvalitet, er nu begyndt at hæmme den offentlige sektors udvikling”*]⁷. Førhen var planer noget man førte ud i livet og realiserede. I dagens nysprog siger vi *handleplaner* om noget som sjældent realiseres i praksis, men som snarere er styringsredskaber til kontrol end grundlag for at handle konkret. Og filosofen, Ole Fogh Kirkeby⁸, gør opmærksom på at det ikke kun er eleverne der skal udsættes for handleplaner, det skal medarbejderne og sågar lederne også, ingen går fri, alle kontrolleres. Og handleplanerne handler i stigende grad om effektivitet, og om at tvinge eleven, medarbejderen og lederen til at fremtræde på bestemte måder i overensstemmelse med institutionens ideologiske interesser og værdigrundlag.

I skiftet fra kvalifikationer til kompetencer nøjes vi ikke med at involvere os med vores arbejdskraft, krop, viden og kunnen, nu gælder det sjælen og personligheden. Selv forlod jeg det private erhvervsliv i begyndelsen af 1970'erne, fordi jeg følte min personlige frihed og ret til at ytre

⁶ **hoc est corpus** (verum dei) Dette er Guds sande legeme, Matt. 26.26.

⁷ Jes Gjørup m.fl.: **Tilgiv os – vi vidste ikke, hvad vi gjorde**, Politikens kronik den 29. marts 2007.

⁸ Ole Fogh Kirkeby: **Hajakvariet**, Danmarks Pædagogiske Tidsskrift side 64 – 65, nr. 1, 2007.

mig frit om ledelsens dispositioner for indskrænket. I undervisningssektoren genvandt jeg mine personlige frihedsgrader til også frit at kunne udtrykke mine meninger uden at kunne blive mødt med sanktioner fra ledere, men i skiftet fra velfærdssamfund til konkurrencesamfund er også undervisningssektoren nu stærkt på vej til at blive underlagt mere restriktive private erhvervslivsnormer. Og med skiftet fra kvalifikationer til kompetencer er vores viden på vej til at blive instrumentaliseret, dvs. at den ikke længere har et formål i sig selv, men nu er nytten af viden blevet vigtigere end selve indholdet i viden, således at den er blevet til et middel for profit og kontrol. Vi har ifølge handelshøjskolefilosoffen, Ole Fogh Kirkeby, fået en ny metafor for uddannelsesinstitutionen: "hajakvariet"⁹ – en særlig form for panoptikon¹⁰ hvori alle kan overvåge alle.

⁹ Samme sted.

¹⁰ Bygning indrettet sådan at man fra et bestemt punkt kan overvåge alt i hele bygningen. I hajakvariet må det ovenikøbet være sådan at man fra alle steder kan overvåge alle andre som mulige fødemidler.